

Gràfica mural, testimoni històric

Patricia Lázaro Pernias, Universitat
Autònoma de Barcelona; Patricia.
Lazaro@uab.cat

Paraules clau
gràfica mural, propaganda política, Cuba, Estats Units d'Amèrica.

Poster and billboard art, historical witness
Keywords
poster and billboard art, political propaganda, Cuba, United States of America

Potser resulta estrany començar una ressenya per a una publicació dedicada a l'estudi del disseny gràfic parlant de política... però en aquesta ocasió és imprescindible. A l'abril del 2016 el president dels Estats Units, Barak Obama, va visitar Cuba i es va entrevistar amb el president Raúl Castro. Feia 88 anys que cap president dels Estats Units no viatjava a l'illa caribenya. La visita no ha estat un cas curiós i aïllat, sinó possiblement el fet més visible i, al mateix temps, més simbòlic dels canvis que s'estan produint en la complexa relació que mantenen ambdós països des que l'any 1959 va triomfar la Revolució Cubana.

Alfons González Quesada, professor de l'Àrea de Documentació de la Universitat Autònoma de Barcelona, i Casa Amèrica Catalunya i l'editorial RM, han sabut aprofitar l'oportunitat d'aquest moment per publicar el llibre *Mi tío no se llama Sam. Estados Unidos en la gráfica cubana*. Una obra que, més enllà de convertir-se en un catàleg, és una antologia que amplia, tant per l'aprofundiment amb què s'expliquen i es contextualitzen les imatges com pel seu nombre, l'exposició que du el mateix títol i que es va inaugurar el maig del 2016, només un mes i mig després de la visita d'Obama a Cuba (figura 1).

Amb una selecció de prop d'un centenar d'imatges, aquest investigador, autor d'altres treballs sobre gràfica propagandística (2004, 2005, 2011, 2014), ens acompanya per un recorregut de més de 50 anys de relació *gràfica* entre Cuba i Estats Units. Es tracta de la primera obra publicada centrada exclusivament en aquesta delicada qüestió, perquè són diverses les antologies dedicades a l'estudi del pòster cubà sobre distintes temàtiques (Dugald, 1970; Cushing, 2003; García-Rayó, 2004). A més, l'obra de González no s'orienta només a l'estudi del cartellisme, sinó que també recull una altra manifestació gràfica amb molt pes a l'illa, com és la tanca, de la qual n'és expert i ja en va parlar a fons en una obra anterior, *Vaya Valla. Gráfica revolucionaria cubana* (2009).

Mi tío no se llama Sam parteix d'una tesi interessant: per a la consolidació dels valors de la nova societat cubana sorgida després de la Revolució esdevé de gran significació doctrinal identificar, denunciar i combatre el principal enemic d'aquest procés, és a dir, el govern dels Estats Units. L'autor, a través d'una estructura cronològica, interpreta i aclareix aquest discurs propagandístic destacant alguns moments claus de la confrontació, com ara l'intent d'invasió de Playa Girón (figura 2), l'enduriment del bloqueig, el contenciós migratori o les agressions nord-americanes als països del tercer món. I ens

apunta com han estat tractats en la propaganda a través d'una retòrica bèl·lica, tant textual com gràfica, que fa crides a les armes, a l'enfrontament amb l'enemic, a celebrar la derrota de l'altre o la victòria pròpia, fent servir paraules com 'imperialisme', 'genocidi' o 'mercenari', i mostrant imatges xocants de l'oncle Sam sense mans o caricaturitzat (figura 3).

I és en aquest punt quan el llibre se'ns fa petit. Plantejat exclusivament com a antologia visual, els textos acaben essent imprescindibles perquè el lector s'ubiqui en el context històric concret que l'ajudi a entendre cartells i tanques més enllà de la contemplació d'atractives composicions gràfiques. Però després d'intuir quines són les estratègies discursives emprades pels dissenyadors, en volem saber més. Així com també voldríem detectar la influència que intuïm dels cartellismes republicà (de l'Espanya en guerra) i soviètic (en els primers anys de revolució). I el llibre, tot això, ja no ens ho pot resoldre. Esperem que aquesta curiositat quedi satisfeta en algun futur treball de recerca.

No podem donar per acabada aquesta ressenya sense destacar la procedència de les imatges. Algunes de les fotografies de tanques han estat preses pel propi Alfons González i els seus col·laboradors, però les reproduccions de cartells i algunes altres tanques que il·lustren l'obra, llibre i exposició, són imatges inèdites obtingudes per l'autor en la seva feina de recerca, estudi, conservació i divulgació de l'arxiu documental de l'Editoria Política del Partit Comunista de Cuba. I és aquest punt fort de l'obra, el que possiblement esdevé, al mateix temps, una de les seves principals limitacions. L'autor no ha pogut treballar amb l'obra impresa original, sinó que ho ha hagut de fer amb diapositives, en alguns casos en mal estat de conservació i deteriorades. Ha estat necessària una minuciosa feina de restauració que ha imposat restriccions a la publicació, com per exemple, la seva dimensió. De nou, el llibre se'ns ha fet petit.

Acostumats com estem ara que la gràfica mural sigui un instrument al servei de la societat de consum, els cartells han deixat de ser una eina comunicativa que ens permeti prendre el pols a la nostra història recent (més enllà del cartellisme electoral). *Mi tío no se llama Sam* reivindica el paper fonamental que la gràfica juga en la construcció de qualsevol relat històric, el de Cuba i el de tot arreu. I ja que hem començat parlant de política en lloc de disseny gràfic, per què no fer-ho també per acabar. Tenim, potser, a les mans un testimoni visual del darrer capítol de la Guerra Freda.

Figura 1. Exposició. Casa Àmerica Catalunya. Autor: José Luis Albero. 2016.

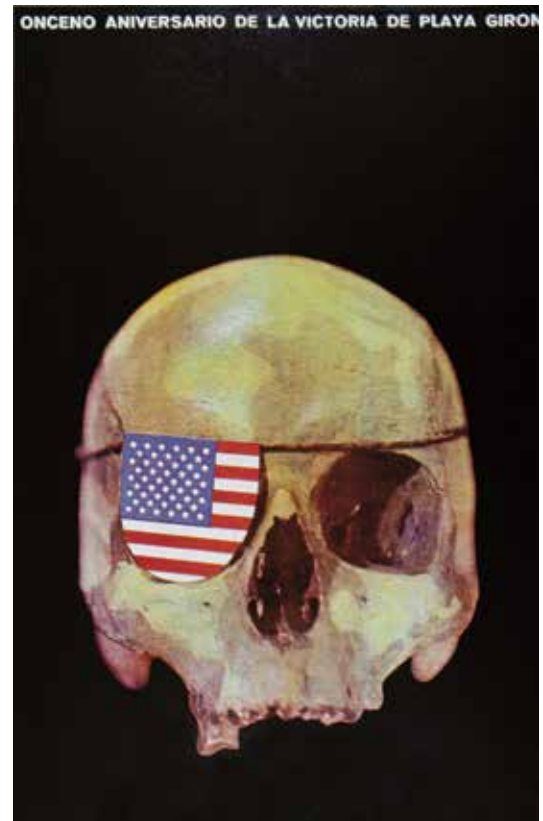

Figura 2. Onceno aniversario de la victoria de Playa Girón. Dirección Política de las Far. 1972. Imatge cedida per l'Editora Política del Partido Comunista de Cuba.

Figura 3. Otro tiro por la culata. Editora Política del Partido Comunista de Cuba. 1990.

Referències bibliogràfiques

- CUSHING, Lincoln (2003). *Revolucion!: Cuban Poster Art*. San Francisco: Chronicle Books.
- GARCÍA-RAYO PÉREZ, Antonio (2004). *El cartel de cine cubano, 1961-2004*. Madrid: El Gran Caid.
- GONZÁLEZ QUESADA, Alfons (2004). "El uso de la fotografía en el cartelismo político soviético", a *Galicia en foco*, Ferrol: Club de Prensa p.15-78.
- , (2005). "El libro y la lectura en el cartel soviético", a *Educación y biblioteca*, Año 17, n. 147, p. 42-50.
- , (2009). *Vaya Valla! Gráfica revolucionaria cubana*, Barcelona: Casa Amèrica Catalunya.
- , (2011). "La tanca política cubana en la construcció de l'imaginari de la revolució", a *Imatge i comunicació a Cuba*. Girona: Documenta Universitària. p.21-42.
- GONZÁLEZ QUESADA, Alfons ET AL (2014). "La figura femenina en el cartel político y social en Cataluña (1931-1939)". *Historia y Comunicación Social* 18, 173-186.
- STERMER, Dugald; SONTAG, Susan (1970). *Art of Revolution: Ninety Six Posters from Cuba*, New York, McGraw-Hill.